

Es stellt sich aber die Frage: ist der Zustand der heutigen Gefährdung der Menschheit nach Lorenz eine Folge von „Sünden“, an denen die Menschheit die „Schuld“ trägt, oder handelt es sich um pathologische Erscheinungen, um Erkrankungen, wie er es (mit der für ihn bezeichnenden Biologisierung des Gesellschaftlichen) gerne nennt? Dort, wo Lorenz an die Menschen appelliert (im Vorwort zu den „Acht Todsünden“ vergleicht er sich selbst mit dem Prediger Abraham a Sancta Clara), entsteht der Eindruck, die Prozesse der Dehumanisierung und Bedrohung der Menschheit wären aus menschlichem Verschulden entstanden. Andererseits erklärt aber Lorenz auch diese „Sünden“ (ähnlich wie vor Jahren die Aggressivität, die Gewalt und den Krieg) als (biologische) Disfunktionen, als Störungen gewisser spezifischer Verhaltensmechanismen des Menschen (= Fehlverhalten), d. h. als Störungen von Mechanismen, die für das Überleben des Menschen bedeutend waren.

Dies ist auch aus seiner Wissenschaftsauffassung ersichtlich. Die Wissenschaft sei ein Mittel zum Leben, das höchste, durch die Lebensrevolution entstandene der Lebenserhaltung und -vermehrung dienende Mittel, das allerdings in sich selbst gewisse Risiken trage. Die Wissenschaft entwickle sich schneller, als sich biologisch und sogar kulturell die Menschheit entwickeln könne. Das berge dann die Gefahr in sich, dass z. B. eine wissenschaftliche Information, die eine aussergewöhnliche Beschleunigung des technologischen Fortschritts zur Folge hat, die Vernichtung der Menschheit verursachen können. (Das Explikationsschema ist hier also im wesentlichen dasselbe, wie in der Schrift „Das sogenannte Böse“).

Aber gerade die Wissenschaft ist in Lorenz' Auffassung zugleich auch das einzig mögliche Mittel der Therapie, aus dessen Möglichkeiten Lorenz seinen Optimismus schöpft. Im letzten Absatz seiner Schrift sagt er: „Die Lage der Menschheit ist heute gefährlicher, als sie jemals war. Potentiell aber ist unsere Kultur durch die von ihrer Naturwissenschaft geleistete Reflexion in die Lage versetzt, dem Untergange zu entgehen, dem bisher alle Hochkulturen zum Opfer gefallen sind. Zum erstenmal in der Weltgeschichte ist das so“ (321).

Es geht nicht nur darum, dass dieses Resultat — eine Art historiosophischer Rationalismus oder Intellektualismus — als Zeugnis von Lorenz' Naivität und Unfähigkeit, den wahren Charakter der historischgesellschaftlichen Prozesse zu begreifen, ungemain mager ist. Lorenz' Hinweis auf die therapeutische Bedeutung der Wissenschaft muss so gelesen werden, wie er gemeint war: Rettung soll die naturwissenschaftliche, genauer die ethologische Erkenntnis bringen, d. h. die Erkenntnis der Prozesse der gegenwärtigen Welt als biologische Prozesse, eine Erkenntnis, die — unklar wie eigentlich — das reibungslose biologische Funktionieren dieser Prozesse absichern soll. Und dahinter verbirgt sich die unausgesprochene, jedoch fundamentale Überzeugung Lorenz' vom idealen Charakter der Natur: die biologischen Mechanismen und Verhaltensformen der Tiere sind nicht nur Explikationsmodelle des menschlichen Verhaltens und der menschlichen Welt — sie sind ideale Vorbilder dieser menschlichen Welt selbst: nur in der Rückkehr zu ihnen beruht die Rettung der Menschheit.

Jiří Cetyl

PRVNÍ VÝSLEDKY UŽITEČNÉ SPOLUPRÁCE

O prázdninách školního roku 1980–1981 se z iniciativy vedení Státní univerzity v Tbilisi uskutečnila první bezdevizová výměna studentů filozofických oborů brněnské a tbiliské filozofické fakulty, kterou započala širší, neformální a velmi užitečná pedagogická a vědecká spolupráce v oboru marxisticko-leninské filozofie.

⁴ In der Schrift „Die Rückseite“ verspricht der Autor, diesen Fragen, die sich ihm immer wieder aufdrängen und die wichtigste Motivierung für die Verfassung jener Naturgeschichte menschlichen Erkennens bilden, einen zweiten Teil der Schrift zu widmen.

V čele gruzínské skupiny studentů, která přicestovala do Brna koncem června 1981, byl děkan filozofické fakulty docent Otar Gabidzašvili a prof. Tamara Kukava. Jak se v pozdějších diskusích ukázalo, studentskou delegaci tvořili nejlepší studenti, posluchači čtvrtého ročníku odborného filozofického studia: M. Bičašvili, K. Kacitadze, N. Beridze, I. Adamia, A. Ioseliani, M. Tchivalei, R. Laziašvili, L. Gaprindašvili.

Katedra marxisticko-leninské filozofie a logiky filozofické fakulty UJEP se jako první hostitelská strana snažila gruzínským hostům co nejvíce přiblížit nejen rozmanité stránky své vlastní odborné a pedagogické práce, nýbrž i charakter způsobu života v socialistickém Československu, bohaté kulturní tradice našich národů a krásy přírody. K tomuto širšímu kulturnímu cíli přispěla zejména pražská část pobytu, zařazená na první týden praxe. Již v Praze měli však gruzínští hosté v rámci bohatého kulturně poznávacího programu i několik příležitostí poznat zaměření, úkoly a strukturu práce našich předních filozofických institucí. Mohli hovořit s děkanem filozofické fakulty KU prof. V. Rábem, byli hosty Ústavu pro filozofii a sociologii ČSAV, kde s nimi o různých otázkách filozofického života a o současných společenských problémech besedovali vedoucí pracovníci úseku filozofie, doc. V. Huláková a dr. Z. Javůrek.

Brněnská část výměnné filozofické praxe byla ještě více orientována odborně, na poznávání vědecké a pedagogické práce katedry a fakulty. Také zde se uskutečnilo několik velmi zajímavých diskusí s vedoucími pracovníky univerzity a fakulty – gruzínští hosté byli přijati prorektorem UJEP pro pedagogickou práci prof. J. Sýkorou, děkanem filozofické fakulty prof. J. Chloupkem a proděkanem doc. S. Žažou –, též místem práce a společných zájmů byly ovšem katedry filozofie a sociologie. Právě zde byly zahájeny diskuse a první výměny poznatků, jejichž pokračováním byla praxe a pobyt našich studentů v Tbilisi. Vedoucí katedry doc. J. Cetl praktikanty seznámil se strukturou katedry, s problémy výuky na oboru filozofie i s problémy a výsledky práce učitelů a studentů. V několika besedách se studenti a učitelé měli gruzínské hosté příležitost poznat problémy i celkové podmínky pedagogického procesu na katedře marxisticko-leninské filozofie a logiky a na katedře sociologie. S pozorností a živým ohlasem se setkala přednáška dr. Gabriela o dějinách české filozofie a kultury. V rozhovorech s pracovníky sociologické laboratoře dr. P. Páclm, doc. L. Novým a dr. I. Možným se gruzínští studenti zajímali o výzkumy způsobu života, o problémy rodiny a našeho venkova. Zajímavá byla rovněž беседа s vedoucími pracovníky Ústavu vědeckého ateismu ČSAV prof. J. Loukotkou a dr. I. Hodovským. Gruzínští studenti měli zájem i o práce a umístění našich posluchačů ve SVOČ, o knihovnu katedry, o studijní literaturu a pomůcky pro pedagogický proces.

Také filozofická praxe našich studentů a učitelů, kteří odjeli do Gruzie koncem srpna (vedoucí: dr. J. Gabriel, dr. J. Šmajš), měla velmi bohatý, různorodý a filozoficky zajímavý program. I když těžiště praxe spočívalo v činnosti odborně filozofické, kulturně politické a obecně poznávací, gruzínští partneři nás přijali jako své nejužší hosty – podle tradic a obyčejů své krásné země. Obřady gruzínského stolování nevymizí z naší paměti právě tak jako pozoruhodná setkání s lidmi, s jedinečnou přírodou, se zajímavými kulturními památkami a zejména – se zvláštním duchem nadšení a soudržnosti gruzínské filozofické reprezentace. Naši studenti byli přijati zahraničním oddělením i prorektorem univerzity. Byli v neustálém kontaktu s děkanem filozofické fakulty doc. O. Gabidzašvili, který byl spolu s prof. T. Kukavou našim každodenním průvodcem. Pobyt na filozofické fakultě, která je na rozdíl od našich filozofických fakult zaměřena výhradně na přípravu odborných filozofů, sociologů a psychologů, nám umožnil hlouběji proniknout do zvláštností pedagogické a vědecké práce. Přestože všechna setkání na katedrách filozofické fakulty byla poučná a zajímavá, nejživější diskuse probíhaly na katedře estetiky (která, jak se ukázalo, byla iniciátorkou studentské výměny), kde její vedoucí doc. A. Cahartešvili se svými spolupracovníky vytvářel zcela neformální atmosféru pro teoretický spor. Rovněž setkání s viceprezidentem Akademie věd GSSR akademikem Dživladzem, který napsal zajímavou monografii o J. A. Komenském, nás přesvědčilo o mimořádném zájmu gruzínské teoretické fronty o naše tradice a současnou kulturu.

V průběhu praxe měli naši studenti jedinečnou příležitost konfrontovat vlastní

vysokoškolský život s učebně výchovným procesem a s podmínkami práce svých gruzínských kolegů. Mohli si prohlédnout celkové vybavení školy, knihovny, studijní literaturu, ročníkové i diplomové práce studentů. Navázali přátelské vztahy s gruzínskými studenty a učiteli, v jejichž rozvíjení, jak doufáme, budou pokračovat i příští vzájemné návštěvy.

Studentská bezdězivová výměnná praxe vytvořila příznivé předpoklady i pro příští spolupráci pedagogickou, vědeckovýzkumnou a publikační. Prvním výsledkem navázané spolupráce jsou publikační výměny původních statí našich i gruzínských autorů. Docent Ceil zaslal k publikování ve sborníku Tbiliské státní univerzity stat O antropologických tendencích v současné buržoazní filozofii, dr. Gabriel stat Z dějin českého estetického myšlení, dr. Šmajš stat Sociální aspekt zatížení přírodních zdrojů.

Profesorka Tamara Kukava napsala pro Sborník prací filozofické fakulty UJEP pojednání *O krásnu*, které otiskujeme na následujících stránkách.

Josef Šmajš

Tamara Grigorjevna Kukava

O KRÁSNU

1. Negativní určení krásna

Úvod z dějin problému. — Existence té či oné vědy je podmíněna předmětem, který je pro danou vědu specifický a jímž se tato věda odlišuje od jiných věd. Spor o specifičnost předmětu estetiky začal již dávno a lze říci, že dodnes nebyl ukončen. Část badatelů považuje za předmět estetiky — krásno. I kdyby tomu tak nebylo, je v každém případě krásno základní kategorií estetiky a vymezení její podstaty patří k neodkladným úkolům teoretiků estetiky. Krásno jako předmět estetiky nebo jako její základní kategorie má své dějiny. Již Egypťané měli o něm své představy a od té doby se lidé neustále snažili vymezit pojem krásna. Krásno se ztotožňovalo s poznáním, s ideálem, s nadpřirozenými jevy, jindy s číslem nebo s kosmem, se zdravím, se životem atd. Je obtížné vypočítat všechny tyto pokusy o určení krásna, nutno však prozkoumat některé z nich.

Krásno není pouze symetrie. — Někteří teoretikové dřívější a současnosti chápou krásno jako symetrii, proporci a harmonii. Ty jsou bezpochyby krásné, nikoli však ve všech případech. Někdy je symetrické rozmístění nábytku v pokoji krásné, někdy však asymetričnost vytváří dojem vyšší krásy. Podobně tak ve vnějším vzhladu člověka je krásná symetričnost a proporcionální uspořádání částí, někdy však je krásnější asymetričnost, např. mateřské znaménko na jedné tváři, pěšinka nebo růže na jedné straně. Pojem krásna je tedy mnohem širší než pojem symetrie. Teorie ztotožňující krásno se symetrií zužují pojem krásna, a proto je nelze považovat za teorie, které by uspokojivě definovaly krásno a určily jeho podstatu.

S krásnem se nesetkáváme jen v umění. — Někteří teoretikové v minulosti (Hegel) i dnes spatřují krásno pouze v umění. Umělecká díla jsou bezpochyby krásná, jinak by existence umění neměla smysl. Bylo by však chybou omezovat krásno jen na umění, nebo považovat všechna umělecká díla za krásná. Existuje totiž mnoho uměleckých děl, jež nemají nic společného s krásnem. Ztotožňování krásna jen s uměleckými díly zužuje obsah a rozsah pojmu krásna. Rozsáhlá sféra přírodní krásy, duchovního, subjektivního či sociálního života atd. zůstává za hranicemi krásna, přitom však se lidem jeví mnohé stránky těchto sfér jako krásné. Příroda sama o sobě, nezavisle na člověku, je ovšem ke kráse lhostejná; to však neznamená, že sama nevystupuje pro nás jako krásná. Krásno tedy existuje nejen v uměleckých dílech, nýbrž také v mnohotvárných jevech fyzického, biologického a psychického života. Bylo by proto chybou omezovat krásno jen na umění.